

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO

BỘ Y TẾ

TRƯỜNG ĐẠI HỌC DƯỢC HÀ NỘI

HOÀNG VIỆT DŨNG

**NGHIÊN CỨU ĐẶC ĐIỂM THỰC VẬT, THÀNH PHẦN
HÓA HỌC VÀ TÁC DỤNG ỨC CHẾ ENZYM
ACETYLCHOLINESTERASE CỦA HAI LOÀI**

Piper thomsonii* (C. DC.) Hook. f. var. *thomsonii

VÀ *Piper hymenophyllum* Miq., HỌ HỒ TIÊU (Piperaceae)

LUẬN ÁN TIẾN SĨ DƯỢC HỌC

CHUYÊN NGÀNH: DƯỢC HỌC CỔ TRUYỀN

MÃ SỐ : 62.72.04.06

Người hướng dẫn khoa học: **1. TS. ĐỖ QUYÊN**

2. PGS. TS. NGUYỄN MINH CHÍNH

HÀ NỘI 2014

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan Luận án này là công trình khoa học của riêng tôi dưới sự hướng dẫn của **TS. Đỗ Quyên** và **PGS. TS. Nguyễn Minh Chính**.

Các số liệu, kết quả được trình bày trong luận án là trung thực, khách quan và chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Tác giả thực hiện luận án

Hoàng Việt Dũng

LỜI CẢM ƠN

Trong quá trình thực hiện luận án, tôi đã nhận được rất nhiều sự giúp đỡ quý báu của các thầy cô, các nhà khoa học cùng đồng nghiệp và bạn bè công tác tại nhiều cơ quan và đơn vị khác nhau.

Đầu tiên, tôi xin được gửi lời cảm ơn chân thành nhất đến **TS. Đỗ Quyên** và **PGS. TS. Nguyễn Minh Chính**, hai người thầy luôn tận tình hướng dẫn và tạo mọi điều kiện giúp đỡ tôi trong suốt quá trình thực hiện luận án này.

Trong quá trình thực hiện luận án, tôi đã luôn nhận được sự phối hợp và giúp đỡ của các cá nhân ở nhiều cơ quan và đơn vị khác nhau. Tôi xin chân thành cảm ơn các thầy cô, các anh chị đồng nghiệp và bạn bè công tác tại Bộ môn Dược liệu và Bộ môn Thực vật - Trường Đại học Dược Hà Nội; Trung tâm Đào tạo - Nghiên cứu Dược - Học viện Quân y; Viện Hóa sinh biển, Viện Sinh thái và Tài nguyên Sinh vật - Viện Hàn lâm Khoa học và Công nghệ Việt Nam; Khoa Dược, Đại học Catholic, Daegu, Hàn Quốc.

Tôi xin gửi lời cảm ơn đến Đảng ủy, Ban Giám hiệu, Phòng Đào tạo Sau Đại học - Trường Đại học Dược Hà Nội; Đảng ủy, Ban Giám đốc - Học viện Quân y cùng các bộ môn và phòng ban chức năng của hai cơ quan đã luôn tạo điều kiện thuận lợi cho tôi trong quá trình học tập và thực hiện luận án.

Cuối cùng, tôi xin gửi lời cảm ơn tới gia đình, người thân và bạn bè, những người đã luôn ở bên, động viên và giúp đỡ tôi vượt qua những khó khăn trong quá trình học tập và nghiên cứu.

Xin trân trọng cảm ơn tất cả những giúp đỡ quý báu này!

Hoàng Việt Dũng

MỤC LỤC

DANH MỤC CÁC KÝ HIỆU, CHỮ VIẾT TẮT

DANH MỤC CÁC BẢNG

DANH MỤC CÁC HÌNH

ĐẶT VẤN ĐỀ	1
CHƯƠNG 1. TỔNG QUAN.....	3
1.1. Tổng quan về chi <i>Piper</i> L.....	3
<i>1.1.1. Vị trí phân loại, phân bố và đặc điểm thực vật của chi Piper L. ....</i>	3
1.1.1.1. <i>Vị trí phân loại chi Piper L.....</i>	3
1.1.1.2. <i>Đặc điểm phân bố chi Piper L. trên thế giới và ở Việt Nam .....</i>	3
1.1.1.3. <i>Đặc điểm thực vật chi Piper L.....</i>	5
1.1.1.4. <i>Danh lục các loài thuộc chi Piper L. ở Việt Nam.....</i>	7
<i>1.1.2. Thành phần hóa học .....</i>	9
1.1.2.1. <i>Nghiên cứu trên thế giới .....</i>	9
1.1.2.2. <i>Nghiên cứu trong nước .....</i>	23
<i>1.1.3. Công dụng, tác dụng sinh học và độc tính của chi Piper L.....</i>	24
1.1.3.1. <i>Công dụng của chi Piper L.....</i>	24
1.1.3.2. <i>Tác dụng sinh học và độc tính của chi Piper L.....</i>	27
1.2. Tổng quan về nghiên cứu sàng lọc hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase <i>in vitro</i>	36
<i>1.2.1. Acetylcholin, enzym acetylcholinesterase và giả thuyết về vai trò của hệ cholinergic đối với bệnh Alzheimer .....</i>	36
1.2.1.1. <i>Acetylcholin.....</i>	36
1.2.1.2. <i>Enzym acetylcholinesterase .....</i>	37
1.2.1.3. <i>Giả thuyết về vai trò của hệ cholinergic đối với bệnh Alzheimer... ..</i>	38
<i>1.2.2. Một số phương pháp thường dùng trong nghiên cứu sàng lọc hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase <i>in vitro</i> .....</i>	38
1.2.2.1. <i>Phương pháp sử dụng thuốc thử Ellman .....</i>	38
1.2.2.2. <i>Phương pháp sử dụng thuốc thử muối Fast Blue B.....</i>	40

CHƯƠNG 2. NGUYÊN VẬT LIỆU, TRANG THIẾT BỊ VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU.....	44
2.1. Nguyên vật liệu	44
2.1.1. Mẫu nghiên cứu	44
2.1.2. Hóa chất, dung môi	44
2.1.3. Máy móc, thiết bị và dụng cụ	44
2.2. Phương pháp nghiên cứu	45
2.2.1. Phân tích đặc điểm thực vật.....	45
2.2.2. Nghiên cứu thành phần hóa học.....	46
2.2.2.1. Phương pháp chiết xuất và phân lập hợp chất	46
2.2.2.2. Phương pháp xác định cấu trúc hợp chất phân lập được.....	48
2.2.3. Phương pháp đánh giá hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase in vitro	48
2.2.3.1. Triển khai phương pháp đánh giá hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase in vitro	48
2.2.3.2. Đánh giá hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase in vitro của hai loài nghiên cứu.....	544
2.3. Xử lý số liệu.....	555
2.4. Địa điểm thực hiện	555
CHƯƠNG 3. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU.....	566
3.1. Kết quả nghiên cứu về thực vật.....	56
3.1.1. Kết quả nghiên cứu về thực vật của loài HVD-002-11.....	56
3.1.1.1. Đặc điểm hình thái và định tên khoa học loài HVD-002-11	56
3.1.1.2. Đặc điểm vi phẫu của loài <i>Piper thomsonii</i> (C. DC.) Hook. f. var. <i>thomsonii</i>	57
3.1.1.3. Đặc điểm bột phần trên mặt đất của loài <i>Piper thomsonii</i> (C. DC.) Hook. f. var. <i>thomsonii</i>	59
3.1.2. Kết quả nghiên cứu về thực vật của loài HVD-004-11.....	61
3.1.2.1. Đặc điểm hình thái và định tên khoa học loài HVD-004-11	61
3.1.2.2. Đặc điểm vi phẫu của loài <i>Piper hymenophyllum</i> Miq.	62
3.1.2.3. Đặc điểm bột phần trên mặt đất của loài <i>Piper hymenophyllum</i> Miq....	64
3.2. Kết quả nghiên cứu về hóa học	66

3.2.1. Kết quả nghiên cứu thành phần hóa học của loài <i>Piper thomsonii</i> (C. DC.) Hook. f. var. <i>thomsonii</i>	66
3.2.1.1. Kết quả chiết xuất và phân lập hợp chất từ loài <i>Piper thomsonii</i> (C. DC.) Hook. f. var. <i>thomsonii</i>	66
3.2.1.2. Kết quả nhận dạng hợp chất phân lập được từ loài <i>Piper thomsonii</i> (C. DC.) Hook. f. var. <i>thomsonii</i>	71
3.2.2. Kết quả nghiên cứu thành phần hóa học của loài <i>Piper hymenophyllum</i> Miq.	82
3.2.2.1. Kết quả chiết xuất và phân lập hợp chất từ loài <i>Piper hymenophyllum</i> Miq.....	82
3.2.2.2. Kết quả nhận dạng hợp chất phân lập được từ loài <i>Piper hymenophyllum</i> Miq.....	85
3.3. Kết quả triển khai phương pháp và áp dụng để đánh giá hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase <i>in vitro</i> của hai loài nghiên cứu	102
3.3.1. Triển khai phương pháp đánh giá hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase <i>in vitro</i>	102
3.3.2. Kết quả đánh giá hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase <i>in vitro</i> của hai loài nghiên cứu.....	107
3.3.2.1. Hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase <i>in vitro</i> của các mẫu cấy chiết xuất từ hai loài nghiên cứu.....	107
3.3.2.2. Hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase <i>in vitro</i> của các chất phân lập được từ hai loài nghiên cứu	109
CHƯƠNG 4. BÀN LUẬN	111
4.1. Về đặc điểm thực vật	111
4.1.1. Đặc điểm hình thái và xác định tên khoa học của hai loài nghiên cứu	111
4.1.2. Đặc điểm vi học của hai loài nghiên cứu	113
4.2. Về thành phần hóa học	115
4.3. Về nghiên cứu đánh giá hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase <i>in vitro</i>	121
4.3.1. Về triển khai phương pháp đánh giá hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase <i>in vitro</i>	121

<i>4.3.2. Về kết quả đánh giá hoạt tính ức chế enzym acetylcholinesterase in vitro của các mẫu thử được chiết xuất và phân lập từ hai loài nghiên cứu.....</i>	124
KẾT LUẬN VÀ KIẾN NGHỊ	127
KẾT LUẬN	127
KIẾN NGHỊ.....	128
CÁC CÔNG TRÌNH ĐÃ CÔNG BỐ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN	
TÀI LIỆU THAM KHẢO	
PHỤ LỤC	

DANH MỤC CÁC KÝ HIỆU, CHỮ VIẾT TẮT

A	Độ hấp thụ (Absorbance)
ABTS	2,2'-azino-bis(3-ethylbenzothiazoline-6-sulphonic acid)
ACh	Acetylcholin
AChE	Enzym acetylcholinesterase
ATCI	Acetylthiocholin iodid
<i>br</i>	Rộng (broad)
BuOH	Buthanol
¹³C-NMR	Cộng hưởng từ hạt nhân cacbon 13 (Carbon-13 Nuclear Magnetic Resonance)
CC	Sắc ký cột (Column chromatography)
COSY	Correlation spectroscopy
<i>d</i>	Tín hiệu đôi (doublet)
<i>dd</i>	Doublet of doublet
<i>dt</i>	Doublet of triplet
DEPT	Distortionless enhancement by polarisation transfer
DMSO	Dimethylsulfoxid
DPPH	2,2-diphenyl-1-picrylhydrazyl
DTNB	Acid 5-5'-dithiobis-2-nitrobenzoic
EI	Ion hóa điện tử (Electro Ionization)
ESI	Ion hóa phun mù điện tử (Electro Spray Ionization)
EtOAc	Ethylacetat
FAB	Fast Atom Bombardment
HMBC	Heteronuclear Multiple Bond Correlation
HPLC	Sắc ký lỏng hiệu năng cao (High Performance Liquid Chromatography)
HR	Phân giải cao (High Resolution)
HSQC	Heteronuclear Single Quantum Coherence
¹H-NMR	Cộng hưởng từ hạt nhân proton (Proton Nuclear Magnetic Resonance)
IC₅₀	Nồng độ ức chế 50% (Inhibitory Concentration 50%)
IU	Đơn vị quốc tế (International Unit)

I%	Phần trăm hoạt tính enzym bị ức chế
J	Hằng số tương tác
LD₅₀	Liều gây chết 50% (Lethal Dose 50%)
M	Đa tín hiệu (multiple)
MPLC	Sắc ký lỏng áp suất trung bình (Medium Pressure Liquid Chromatography)
MeOH	Methanol
MIC	Nồng độ ức chế tối thiểu (Minimum Inhibitory Concentration)
MS	Phổ khối lượng (Mass Spectroscopy)
mult.	Độ bội tín hiệu (multiplicity)
m/z	Khối lượng/điện tích ion
NMR	Cộng hưởng từ hạt nhân (Nuclear Magnetic Resonance)
NST	Nhiễm sắc thể
Nxb.	Nhà xuất bản
ODS	Octadecylsilyl
P.	<i>Piper</i>
PAF	Yếu tố hoạt hóa tiểu cầu (Platelet-activating factor)
PHM	Cẩn trong phân đoạn dung môi methanol chiết xuất từ loài <i>Piper hymenophyllum</i> Miq.
PHH	Cẩn trong phân đoạn dung môi <i>n</i> -hexan chiết xuất từ loài <i>Piper hymenophyllum</i> Miq.
PHC	Cẩn trong phân đoạn dung môi cloroform chiết xuất từ loài <i>Piper hymenophyllum</i> Miq.
PHE	Cẩn trong phân đoạn dung môi ethylacetat chiết xuất từ loài <i>Piper hymenophyllum</i> Miq.
PHB	Cẩn trong phân đoạn dung môi <i>n</i> -butanol chiết xuất từ loài <i>Piper hymenophyllum</i> Miq.
PHN	Cẩn trong phân đoạn dung môi nước chiết xuất từ loài <i>Piper hymenophyllum</i> Miq.
PHPLC	Sắc ký lỏng hiệu năng cao điều chế (Preparative High Performance Liquid Chromatography)

pp.	Trang (page)
PTM	Cẩn trong phân đoạn dung môi methanol chiết xuất từ loài <i>Piper thomsonii</i> (C. DC.) Hook. f. var. <i>thomsonii</i>
PTH	Cẩn trong phân đoạn dung môi <i>n</i> -hexan chiết xuất từ loài <i>Piper thomsonii</i> (C. DC.) Hook. f. var. <i>thomsonii</i>
PTC	Cẩn trong phân đoạn dung môi cloroform chiết xuất từ loài <i>Piper thomsonii</i> (C. DC.) Hook. f. var. <i>thomsonii</i>
PTE	Cẩn trong phân đoạn dung môi ethylacetat chiết xuất từ loài <i>Piper thomsonii</i> (C. DC.) Hook. f. var. <i>thomsonii</i>
PTB	Cẩn trong phân đoạn dung môi <i>n</i> -butanol chiết xuất từ loài <i>Piper thomsonii</i> (C. DC.) Hook. f. var. <i>thomsonii</i>
PTN	Cẩn trong phân đoạn dung môi nước chiết xuất từ loài <i>Piper thomsonii</i> (C. DC.) Hook. f. var. <i>thomsonii</i>
PTLC	Sắc ký lớp mỏng điều chế (Preparative Thin Layer Chromatography)
RSD	Độ lệch chuẩn tương đối (Relative Standard Deviation)
<i>s</i>	Tín hiệu đơn (single)
SD	Độ lệch chuẩn (Standard Deviation)
STT	Số thứ tự
<i>t</i>	Tín hiệu ba (triplet)
TLC	Sắc ký lớp mỏng (Thin Layer Chromatography)
TLCT	Trọng lượng cơ thể
TLTK	Tài liệu tham khảo
$\bar{X}$	Giá trị trung bình
δ	Độ dịch chuyển hóa học